

‘Boer zoekt Stad’

Verkenning rondom Stadslandbouw in Zwolle.

Door: Herman Reuvekamp, Klaasjan Haar, Arjan Broer en Mathilde Tempelman
In opdracht van: Rabobank IJsseldelta en DeltaWonen
Periode: Januari t/m oktober 2014

1. Inhoudsopgave

[1. Inhoudsopgave](#)

[2. Inleiding](#)

[3. Begrippenlijst](#)

[Stadslandbouw](#)

[Stakeholder](#)

[Ketenpartner](#)

[Coöperatie](#)

[‘Boer zoekt Stad’](#)

[4. Onderzoeksmethode](#)

[5. Onderzoeksresultaten](#)

[5.1 Gezamenlijk doel](#)

[5.2 Draagvlak](#)

[5.2.1 Gezamenlijk doel met diverse invalshoeken](#)

[5.2.2 ‘Chefs \(R\)Evolution’](#)

[5.3 Vorm](#)

[5.3.1 Werksessies stadslandbouw-initiatieven](#)

[5.3.3 Behoeftesonderzoek onder inwoners](#)

[5.3.4 Voorbeelden](#)

[6. Conclusie en aanbevelingen](#)

[7. Literatuurlijst](#)

2. Inleiding

Hoe kan het gezamenlijk verbouwen, bereiden en nuttigen van voedsel door wijkbewoners gestimuleerd worden? Dat is de vraag die Rabobank en DeltaWonen tijdens de HanZup van 31 januari jl. stelden. De randvoorwaarden die zij stelden aan de beantwoording van deze vraag waren:

- Het gaat om het gezamenlijk verbouwen, bereiden en nuttigen van voedsel voor en door wijkbewoners. Er moet dus onderzoek gedaan worden naar draagvlak.
- Vind niet zelf het wiel uit, maar maak gebruik van- of sluit aan bij initiatieven of voorzieningen die er al zijn.
- Voorkom een subsidie afhankelijke relatie.

In dit kader hebben de ondernemers Mathilde Tempelman, Klaasjan Haar, Herman Reuvekamp en Arjan Broer gebrainstormd. Vrij snel bedachten wij dat een door de mensen zelf op te richten coöperatie als organisatievorm wel eens een goed antwoord zou kunnen zijn op het bovenstaande. Een coöperatie die een verbinding maakt tussen wijkbewoners, stadstuinders, boeren uit de omgeving van Zwolle en ondernemers. Dit antwoord sloot het best aan bij de visie die Rabobank en DeltaWonen voor ogen hadden, dus werd besloten een onderzoek naar draagvlak onder- en het verbinden van bovengenoemde stakeholders te starten.

Voor u ligt het onderzoeksrapport dat deze verkenning heeft opgeleverd. Het onderzoek is opgebouwd als een drietrapsraket. Allereerst worden de behoeften van de stakeholders geïnventariseerd. Hieruit wordt een gezamenlijk doel gefilterd. Vervolgens wordt gezocht naar draagvlak voor dit gezamenlijke doel en worden de stakeholders uitgedaagd hun eigen waardepropositie helder te krijgen, zodat het verbinden van die eigen waarde van elk initiatief leidt tot een vorm (en een daaraan gekoppeld verdienmodel) die sterker en (economisch) duurzamer is dan elk van de initiatieven afzonderlijk.

3. Begrippenlijst

Stadslandbouw

Het produceren van voedsel in en om de stad. Stadslandbouw komt voor in zeer diverse gedaanten en het begrip omvat de volle breedte van stedelijke voedselproductie: van balkon- en daktuin in de binnenstad via volkstuinen tot professionele voedselproductie en -verwerking aan de rand van de stad. In deze verkenning ligt de focus op de laatstgenoemde vorm van stadslandbouw.

Stakeholder

Een stakeholder is een belanghebbende persoon of organisatie die invloed ondervindt of zelf invloed kan uitoefenen op een specifiek onderwerp. In deze verkenning is 'Boer zoekt Stad' dit onderwerp en zijn de stakeholders Zwolse inwoners, stadslandbouwers, boeren uit de omgeving, maatschappelijke organisaties en Zwolse ondernemers.

Ketenpartner

Een aantal van bovengenoemde stakeholders zijn tevens ketenpartners van 'Boer zoekt Stad'. Een ketenpartner is een persoon of organisatie (eventueel buiten de eigen organisatie) die een bijdrage levert aan de totstandkoming en/of levering van het product of professioneel betrokken is bij het product of de klant.

In het geval van 'Boer zoekt Stad' zijn de stadslandbouwers, boeren uit de omgeving en Zwolse ondernemers zowel stakeholder als ketenpartner. Stadslandbouwers en boeren uit de omgeving zijn nauw betrokken bij de totstandkoming van het product en professioneel betrokken bij het product en in zekere mate ook bij de klant. Zwolse ondernemers spelen een rol in de verwerking en levering van het product, zij zijn professioneel betrokken bij zowel product als klant. In feite is de boer een ondernemer, daarom wordt in deze verkenning daar waar de term ondernemer gebruikt wordt de ruimte gelaten hier boer (of landbouwer) in te vullen.

Daarnaast vervullen Bouwfonds, DeltaWonen en Rabobank IJsseldelta mede door het verstrekken van de opdracht voor deze verkenning een (keten)partnerrol.

Coöperatie

De coöperatie is een (rechts)vorm van zelforganisatie van producenten of consumenten, om zo gezamenlijk doelen te bereiken die voor elk individu onbereikbaar zouden zijn geweest.

'Boer zoekt Stad'

'Boer zoekt Stad' wil stakeholders en ketenpartners met elkaar verbinden in een coöperatie met als gezamenlijk doel stadslandbouw in Zwolle, voor nu en in de toekomst, een reële optie voor het produceren en consumeren van lokale groenten te laten zijn.

4. Onderzoeksmethode

Het onderzoek is opgebouwd als een drietrapsraket. Allereerst worden de behoeften van de stakeholders geïnventariseerd. Hieruit wordt een gezamenlijk doel gefilterd. Vervolgens wordt gezocht naar draagvlak voor dit gezamenlijke doel en worden de stakeholders uitgedaagd hun eigen waardepropositie helder te krijgen, zodat het verbinden van die eigen waarde van elk initiatief leidt tot een vorm (en een daaraan gekoppeld verdienmodel) die sterker en (economisch) duurzamer is dan elk van de initiatieven afzonderlijk.

In elk van de drie fasen van het onderzoek staan een aantal vragen centraal.

Fase 1: Behoeftte-onderzoek

1. Welke behoeften leven er onder wijkbewoners, stadstuinders, boeren uit de omgeving van Zwolle en ondernemers als het gaat om het gezamenlijk verbouwen van voedsel?
2. Welke behoeften worden andere onderzoeken naar het gezamenlijk verbouwen van voedsel benoemd?

Fase 2: Gezamenlijk doel en draagvlak

1. Welk gezamenlijk doel is er uit de diversiteit van behoeften, die uit het behoefte-onderzoek blijken, te filteren?
2. Wat is de meerwaarde van het gezamenlijk doel voor elk van de stakeholders?

Fase 3: Waardepropositie en vorm

1. Wat is de waardepropositie van elk van de initiatieven?
2. Welk klantensegment spreken zij hiermee aan? Voor wie zijn ze van waarde?
3. Hoe kan verbinding van deze eigen waarde van elk initiatief leiden tot een vorm die sterker en economisch duurzamer is dan elk van de initiatieven afzonderlijk?

In het behoefte-onderzoek zijn gesprekken gevoerd met wijkbewoners, stadstuinders, boeren uit de omgeving van Zwolle en ondernemers. Daarnaast is er een enquête afgenomen onder inwoners van Zwolle om te onderzoeken of zij open staan voor een stadslandbouw coöperatie. Wat hun behoefte omtrent het verbouwen en afnemen van lokale groente is en wat lokale groente hen waard is. Deze enquête is digitaal afgenomen, gedeeltelijk rondom de ijscokar van Klaasjan Haar op een evenement bij Wijkboerderij de Klooienberg, een ander deel vond online plaats.

Uit het behoefte-onderzoek is een gezamenlijk doel gefilterd. Om dit onder de aandacht van een groter publiek te brengen hebben we op verzoek van de Rabobank een bijdrage geleverd aan Chef's (R)evolution door een podium te geven aan diverse Zwolse stadslandbouw-initiatieven.

Om te werken aan draagvlak en de initiatiefnemers te stimuleren hun waardepropositie helder te krijgen is er een speciale avond georganiseerd. Deze avond was vanwege insteek en opkomst bewust gekoppeld aan een avond van de Groene Loper Zwolle. Tijdens deze avond werd er door de initiatieven een hulpvraag geuit. Men vroeg ondersteuning bij het ontwikkelen van het eigen initiatief tot een economisch duurzame vorm. Hiervoor is een werksessie georganiseerd, waarbij Krijn Korver als bedrijfseconoom aansloot en er door de initiatieven een start gemaakt is met werken naar aanleiding van het Business Model Canvas. Aanvankelijk werkte de onderzoeksgroep zelf ook met het Business Model Canvas. Deze werkwijze is losgelaten omdat dit model minder geschikt bleek voor het doen van onderzoek.

5. Onderzoekresultaten

5.1 Gezamenlijk doel

In het behoefte-onderzoek werden de behoeften van wijkbewoners, stadstuinders, boeren uit de omgeving en ondernemers geïnventariseerd en gekoppeld aan de behoeften die in andere onderzoeken naar het gezamenlijk verbouwen van voedsel worden benoemd. Ook werd hierin een deel van de gegevens uit de enquête verwerkt.

De vragen die in het behoefteonderzoek centraal stonden waren:

1. Welke behoeften leven er onder stakeholders (wijkbewoners, stadstuinders, boeren uit de omgeving van Zwolle en ondernemers) als het gaat om het gezamenlijk verbouwen van voedsel?
2. Welke behoeften worden in andere onderzoeken naar het gezamenlijk verbouwen van voedsel benoemd?

Onder de stakeholders blijkt een grote diversiteit aan behoeften te leven als het gaat om het gezamenlijk verbouwen van voedsel. Uit deze behoeften blijkt dat gezamenlijk/lokaal verbouwen van voedsel voor de diverse stakeholders een andere waarde heeft.

De volgende behoeften werden geïnventariseerd:

- De behoefte aan een duurzame en leefbare stad, zo signaleert Wageningen UR.
- De behoefte aan duurzame voedselproductie, voedselveiligheid en - zekerheid, zo signaleert Herenboeren, de Boerencompagnie der volken.
- De behoefte te leren hoe de sla groeit, signaleren wij in gesprek met Arjen Faasse van Stadstuin het Verre Oosten.
- De behoefte aan te haken bij de vraag van consumenten naar lokale- en biologische voeding, signaleert Herman Reuvekamp, biologisch schapenhouder te Soesloo.
- De behoefte aan het zichtbaar maken van maatschappelijk verantwoord ondernemerschap, signaleert een Zwolse cateraar met wie we spraken.
- De behoefte inwoners in de wijk samen te brengen, signaleren wij in gesprek met Sonyah Visser van het Huis van Vriendschap.
- De behoefte zelforganiserende dwarsverbanden aan te gaan, signaleren de schrijvers van de Trendrede 2014.
- De behoefte aan het ritme van de natuur (zaaien en oogsten) om mensen weer in een gezond levensritme te brengen, zo signaleren Krijn Korver en Leo Oosterloo van Stichting 4PK.
- De behoefte aan groen waarin ruimte is voor onthaasten, gezelligheid, zijn en een speelplek voor kinderen, signaleren Cor en Justine, initiatiefnemers van de zelfoogsttuin.
- De behoefte aan gezond en betaalbaar lokaal voedsel, signaleren wij middels onze enquête gehouden onder inwoners van Zwolle.

Deze diversiteit aan behoeften komen samen in stadslandbouw. Een gezamenlijk doel dat wij destilleren uit de diversiteit aan behoeften die hierboven beschreven staan is:

Stadslandbouw in Zwolle is, voor nu en in de toekomst, een reële optie voor het produceren en consumeren van lokale groenten.

Wageningen UR verwoordt de meerwaarde van stadslandbouw met die drie thema's, people, planet en profit als leidraad. Hierin komt elk van de behoeften die in het behoefte-onderzoek gesignaleerd werden aan bod.

People

- Beschikbaarheid van voedsel in- en uit de buurt.
- Kennis over de herkomst van voedsel (zicht op- en transparantie van de voedselketen 'om de hoek').
- Mogelijkheid tot combinaties met zorg, leertrajecten en recreatie.
- Voedselbeleving en educatie (hoe wordt voedsel geproduceerd, kinderen in aanraking brengen met plant en dier).
- Een gezondere (stedelijke) bevolking door de beschikbaarheid van gezond voedsel.
- Bewerkstelligen van sociale cohesie.
- Herstellen van het vertrouwen van de inwoner in het voedselsysteem.

Planet

- Beheer van natuur en landschap in- en rond de stad.
- Kortere voedselketens (minder transport en CO2 uitstoot).
- Hergebruik van reststromen (stedelijke restproducten worden hergebruikt in agrarische keten).
- Het scheppen van een habitat voor (agrarische) biodiversiteit.

Profit

- Het tot stand brengen of in stand houden van een regionale voedsleconomie.
- Produceren op tijdelijk onderbenutte grond of in onderbenutte gebouwen.
- Nieuwe lokale werkgelegenheid creëren.

Stadslandbouw onderscheidt zich van reguliere landbouw doordat stadslandbouw gericht is op het maken van verbindingen in plaats van het scheiden van functies. Daarnaast is waardecreatie een belangrijk element van stadslandbouw, zo stelt Groene Ruimte in het dossier stadslandbouw. Het is dan ook niet vreemd dat stakeholders naast het verbouwen van voedsel allerlei behoeften, functies en waarden scharen onder de noemer stadslandbouw.

5.2 Draagvlak

5.2.1 Gezamenlijk doel met diverse invalshoeken

Het gezamenlijke doel geformuleerd uit het behoefte-onderzoek is in de vorige paragraaf uitgebreid besproken. In deze paragraaf wordt volstaan met het benoemen van het gezamenlijke doel van waaruit naar draagvlak wordt gezocht.

1. Welk gezamenlijk doel is er uit de diversiteit van behoeften, die uit het behoefte-onderzoek blijken, te filteren?

Stadslandbouw in Zwolle is, voor nu en in de toekomst, een reële optie voor het produceren en consumeren van lokale groenten.

2. Wat is de meerwaarde van het gezamenlijk doel voor elk van de stakeholders?

Onder de paraplu van het gezamenlijke doel moeten ook de doelen van de afzonderlijke initiatieven tot hun recht komen. Door deze doelen onderling uit te spreken en te koppelen aan het gezamenlijke doel ontstaat draagvlak onder de initiatiefnemers. Dit zorgt ervoor dat verbinding in een coöperatie mogelijk wordt. Voor de leden van de coöperatie onderling is het essentieel van elkaar te weten wat de onderliggende behoeften zijn. Dit als onderdeel van het verwachtingsmanagement binnen de coöperatie. Als een ieder zich bewust is van de behoeften en belangen van de ander is het maken van een echte verbinding mogelijk en kan een ieder zich als gelijke committeren aan het overkoepelende doel van de coöperatie. Daarom wordt bij elk van de initiatieven benoemd hoe hun behoefte past in het overkoepelende doel, dit wordt gedaan door steeds de volgende vraag te stellen: "What's in it for...?"

Wijkbewoners. Stadstuin 'Het Verre Oosten' in de Zwolse wijk Dieze-Oost is opgezet door de wijkbewoners zelf. Het doel van de tuin is enerzijds de mensen uit de buurt met elkaar in contact brengen. Anderzijds is het doel buurtbewoners dichterbij de herkomst van hun eten te brengen, oftewel: te leren hoe de sla groeit (Arjen Faasse, Stadstuin 'Het Verre Oosten').

- Kennis over de herkomst van voedsel (zicht op- en transparantie van de voedselketen 'om de hoek').
- Voedselbeleving en educatie (hoe wordt voedsel geproduceerd, kinderen in aanraking brengen met plant en dier).
- Bewerkstelligen van sociale cohesie.

De Groentefabriek. De Groentefabriek is opgezet vanuit het geloof dat een tuin mensen verbindt en sterker en blijer maakt. Daarnaast geeft het ook nog eens grote hoeveelheden heerlijk verse groenten en fruit (Joke Wieringa, De Groentefabriek).

- Bewerkstelligen van sociale cohesie.
- Produceren op tijdelijk onderbenutte grond of in onderbenutte gebouwen.
- Beschikbaarheid van voedsel in- en uit de buurt.

Cor en Justine. Door het zelf oogsten van lokale groenten, fruit en kruiden is een deelfoogst-tuin voor deelnemers een plaats van verbinding tussen mens en voedsel, mens en aarde. Daarnaast is er plek voor rust, onthaasten, gezelligheid, een speelplek voor kinderen en de mogelijkheid voor buiten activiteiten.

- Bewerkstelligen van sociale cohesie.
- Beschikbaarheid van voedsel in- en uit de buurt.
- Kennis over de herkomst van voedsel (zicht op- en transparantie van de voedselketen 'om de hoek').
- Voedselbeleving en educatie (hoe wordt voedsel geproduceerd, kinderen in aanraking brengen met plant en dier).

Stichting 4PK. Om mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt op weg te helpen in het participeren in de maatschappij werkt Stichting 4PK met nuts- en stadstuinen. De ervaring leert dat het verbouwen van gewassen voor veel deelnemers een betekenisvolle en leerzame ervaring is. Er wordt kennis opgedaan over technieken en men neemt verantwoordelijkheid en werkt samen met verschillende partijen. Daarnaast maakt men kennis met gezonde producten, goede voedingspatronen en verwerkingstechnieken.

- Mogelijkheid tot combinaties met zorg, leertrajecten en recreatie.
- Voedselbeleving en educatie (hoe wordt voedsel geproduceerd, kinderen in aanraking brengen met plant en dier).
- Een gezondere (stedelijke) bevolking door de beschikbaarheid van gezond voedsel.

Boeren uit de omgeving van Zwolle. De biologische boeren uit de omgeving van Zwolle zien het enthousiasme van consumenten voor lokale- en biologische voeding. Zij zien dat er in de samenleving draagvlak is voor een duurzaam beheer van de leefomgeving. De boeren willen hier op aanhaken door de voedselproductie in de vorm van stadslandbouw dichterbij de consument te brengen. Dit levert een impuls op voor de beleving van het buitengebied en biedt de boeren zinvolle werkgelegenheid (Herman Reuvekamp, Biologische schapenhouderij 'Soesloo').

- Het tot stand brengen of in stand houden van een regionale voedsleconomie.
- Nieuwe lokale werkgelegenheid creëren.
- Beheer van natuur en landschap in- en rond de stad.
- Kortere voedselketens (minder transport en CO2 uitstoot).
- Het scheppen van een habitat voor (agrarische) biodiversiteit.

Welzijnswerkers in de wijk. In de wijk Dieze-Oost zijn Sonyah en Carolien van 'Het Huis van Vriendschap' actief. Het Huis van Vriendschap is een plek om mensen samen te brengen. Vanaf dit voorjaar is er ook een 'Tuin van Vriendschap', deze tuin heeft hetzelfde doel als het huis: Mensen samen brengen. De tuin is dan ook puur een middel. Productie is een leuke bijkomstigheid, maar niet zo belangrijk (Sonja en Carolien, 'Huis van Vriendschap').

- Kennis over de herkomst van voedsel (zicht op- en transparantie van de voedselketen 'om de hoek').
- Voedselbeleving en educatie (hoe wordt voedsel geproduceerd, kinderen in aanraking brengen met plant en dier).
- Bewerkstelligen van sociale cohesie.

Ondernemers in de wijk. Eetcafé Eureka uit Assendorp koestert de wens om zelf groente te verbouwen. Ook is de projectgroep in gesprek geweest met een lokale cateraar die aan wil sluiten bij de vraag van consumenten om lokale- biologische voeding. De onderliggende behoefte hierin is het zichtbaar maken van van maatschappelijk verantwoord ondernemerschap (Eetcafé Eureka en Zwolse Cateraar).

- Het tot stand brengen of in stand houden van een regionale voedsleconomie.
- Nieuwe lokale werkgelegenheid creëren.
- Kortere voedselketens (minder transport en CO2 uitstoot).

5.2.2 'Chefs (R)Evolution'

De meerwaarde van het gezamenlijke doel en de diversiteit aan invalshoeken die hieraan ten grondslag liggen werden mooi zichtbaar in de bijdrage die we op 'Chefs (R)Evolution' deden. Rabobank is partner van 'Chefs (R)Evolution', het Nederlandse Avantgarde Cuisine Festival. De tweede editie vond plaats in en rondom Librije's Hotel en Theater De Spiegel op zondag 14 en maandag 15 september 2014. Omdat Urban Farming, ofwel Stadslandbouw, hot is en past bij de visie van de bank werden wij uitgenodigd om de Stadslandbouw in Zwolle te promoten op het Future Food Stage bij dit evenement.

Na wat voorwerk hadden wij de mensen van vier mooie initiatieven in Zwolle bereid gevonden een plek op het podium in te nemen. Zij werden geïnterviewd met als onderliggend doel hun initiatief verder te helpen.

Na deze acte de présence op het podium werden door de initiatiefnemers m.b.v. onze inzet mooie verbindingen gelegd tussen stadslandbouwers en mensen die mogelijk iets zouden kunnen betekenen in de versterking van stadslandbouw-initiatieven. O.a. tussen de GroenteFabriek en het Bouwfonds i.v.m. meer productiegrond voor de GroenteFabriek.

5.3 Vorm

5.3.1 Werksessies stadslandbouw-initiatieven

Om te werken aan draagvlak en de initiatiefnemers te stimuleren hun waardepropositie helder te krijgen is er een speciale avond georganiseerd. Op 16 september organiseerden we in De Nooterhof een moment met mensen die iets willen met verzakelijking van hun initiatief van gedachten te wisselen over. We deden dit aansluitend aan de avond over de Groene Loper Zwolle, omdat veel van de betrokkenen dan eenvoudigweg 'konden blijven zitten' voor het 'Boer zoekt Stad-deel' van de avond.

Zo'n 20 mensen wisselden van gedachten over meer grootschalige Stadslandbouw in Zwolle. Vanuit de Rabobank kregen zij vooraf uitleg over de coöperatie-vorm, omdat dit een juiste vorm zou kunnen zijn hiervoor. Daarna werd er vooral gepraat over waar mensen van nu vooral tegenaan lopen bij het uitbouwen van hun initiatief. Onder meer over het lastig verkrijgen van grond, de tegenwerking van de Gemeente Zwolle en dat soort zaken. Als snel bleek dat er te kort tijd was om tot meer concretisering te komen. Er werd een nieuwe afspraak hiervoor gepland op donderdag 23 oktober.

Op deze avond - die in de Droom van Zwolle plaats vond - werden er in subgroepen businessplannen uitgewerkt. Dit gebeurde o.l.v. Mathilde Tempelman, Krijn Korver en Arjan Broer. We maakten gebruik van het Business Model Canvas. De volgende deelvragen uit het onderzoek stonden hierin centraal:

1. Wat is de waardepropositie van elk van de initiatieven?
2. Welk klantensegment spreken zij hiermee aan? Voor wie zijn ze van waarde?
3. Hoe kan verbinding van deze eigen waarde van elk initiatief leiden tot een vorm die sterker en economisch duurzamer is dan elk van de initiatieven afzonderlijk?

Twee ideeën werden verder uitgewerkt: de Zelfoogst-/pluktuin en een distributiesysteem voor Stadslandbouw in Zwolle.

Het was mooi en goed om te zien dat er zich rondom die twee ideeën die er al waren nieuwe mensen verzamelden. Zo haakte Jos van Leussen aan bij de Zelfoogst-/pluktuin van Cor en Justine Rosenhart. Een initiatief waarbij Joke Wierenga en Karen Lamsveld (bekend van initiatief de GroenteFabriek) reeds aangehaakt waren.

Er zijn al verbindingen tussen de verschillende Stadslandbouw-initiatieven in Zwolle, maar Pascal Rees en Katharine Hone missen een structurele verbinding. Hierover waren zij al eerder samen in gesprek geweest. Zij waren tot de conclusie gekomen dat een gemeenschappelijk distributiesysteem wel eens die structurele verbinding zou kunnen vormen.

Josefien de Ridder en Diana Terlingen hebben zich tijdens de avond bij Pascal en Katharine aangesloten om dit idee verder uit te diepen. Door het Business Model Canvas te doorlopen

kwamen zij er o.a. achter dat een ondernemer die de distributie/tussenhandel op zich zou willen nemen wel eens het antwoord zou kunnen zijn.

Na deze avond waren er veel positieve reacties van de aanwezigen. Ook via sociale media werd dit nog geuit. Plannen zijn tijdens de avond verder uitgewerkt. Verschillende mensen hebben onderling afspraken gemaakt over een vervolg.

Als projectgroep hebben wij aangegeven in het vervolgtraject op aanvraag iets te kunnen betekenen voor de mensen/groepen. Bijvoorbeeld om het model nog verder uit te werken of geschikte mensen uit ons Zwolse netwerk te betrekken bij de initiatieven.

5.3.3 Behoefteteonderzoek onder inwoners

Om tot een geschikte vorm en verdienmodel te kunnen komen is het essentieel te weten wat de behoeften van de klant zijn. Als onderdeel van deze verkenning deden we dan ook een behoefteteonderzoek over stadslandbouw onder de inwoners van Zwolle.

Wij wilden o.a. weten:

- of er behoefte is aan groenten en fruit geteeld in eigen stad;
- wat mensen er voor willen betalen;
- of ze hier evt. zelf in willen investeren door werkzaamheden te verrichten of lid te worden van een community.

Voor het onderzoek maakten we gebruik van de mogelijkheden van het internet. Via een online formulier konden inwoners hun mening geven. Eind september 2014 namen wij het onderzoek af.

Deze online actie werd ondersteund door off-line mensen aan te spreken tijdens het evenement 'Kabouterpadd' bij Wijkboerderij de Klooienberg op zondag 27 september jl. Mensen die daar ter plekke het formulier invulden werden beloond met een lekker ijsje van onze projectgroep-partner Klaasjan Haar.

Er waren in totaal 107 respondenten. Dit zijn de uitkomsten:

Vraag 1: Zou u zich d.m.v. een lidmaatschap willen verbinden aan een stadslandbouwcoöperatie in uw wijk?

Ja : 81
Nee : 26

Vraag 2: Zou u uw groente (en fruit) bij een stadslandbouwlocatie/-coöperatie bij u in de wijk kopen?

Ja : 87
Nee : 2
Soms : 18

Vraag 3: Hoe vaak zou u groente (en fruit) willen afnemen?

1 x per maand	: 11
1 x per week	: 63
2 x per week	: 22
Anders	: 9
Geen antwoord	: 2

Vraag 4: Hoeveel bent u bereid te betalen voor lokaal geteelde groenten?

€ 5,- per week	: 39
€ 10,- per week	: 63
€ 25,- per week	: 3
Geen antwoord	: 2

Vraag 5: Bent u bereid energie te steken in het verbouwen van de groente die u afneemt?

Ja, dat wil ik doen.	: 30
Nee, maar ik wil wel vrijblijvend kunnen helpen.	: 63
Nee, dat wil ik niet.	: 13
Geen antwoord	: 1

Vraag 6: Hoeveel korting zou een persoon die meewerkt in een stadslandbouwcoöperatie op zijn groenten moeten krijgen?

50% korting	: 24
25% korting	: 18
10% korting	: 9
Korting op basis van uren inzet.	: 55
Geen antwoord	: 1

5.3.4 Voorbeelden

Uit onze enquête blijkt dat diverse opties voor lidmaatschap aan de coöperatie gewenst zijn. Het merendeel van de respondenten gaf aan lid te willen worden van een coöperatie, mits de voorwaarden van lidmaatschap passen bij de individuele wensen en mogelijkheden.

Stichting Herenboeren uit Boxtel heeft hier een oplossing voor gevonden die een voorbeeld kan zijn voor het inrichten van diverse lidmaatschapsmogelijkheden. Verbinden met Herenboeren kan als vriend, klant, investeerder, sponsor, medewerker of boer.

- Als vriend van Stichting Herenboeren wordt een bijdrage van € 10,- per maand betaald. Hiermee wordt meegewerkt aan de toekomst van Herenboeren. Een vriend is deel van de stichting, ontvangt het laatste nieuws en heeft gratis toegang tot het jaarlijkse openingsfeest van het groeiseizoen.

- Als klant wordt een krat- of tasabonnement op de producten van Herenboeren afgenomen. Dit abonnement kost € 25,- per week en verzekert de klant van vers, gezond kwaliteitsvoedsel, direct van het land.
- Een investeerder neemt een belang in de Herenboeren coöperatie en is daarmee mede-eigenaar van een boerderij, met de garantie van een leven lang gezond en eerlijk voedsel.
- Een sponsor participeert als ondernemer in de Herenboeren coöperatie. Dit biedt bedrijven de mogelijkheid van het faciliteren van gezonde voedselabbonnementen voor medewerkers en het sponsoren van activiteiten van de Herenboeren boerderij in de buurt.
- Medewerkers en boeren bij Herenboeren zijn wat we bij 'Boer zoekt stad' ketenpartners noemen. Ze leveren een bijdrage aan de totstandkoming en/of levering van het product en zijn professioneel betrokken bij het product en de klant. Ze zijn het kloppend hart van de coöperatie, bepalend voor het welslagen van het hele productieproces, maar ook erg belangrijk als verbindende factor tussen mens en natuur, middels educatie en participatie.

Boeren met wie we in gesprek gingen gaven aan de het bewerken van 1 tot 1,5 hectare grond voor één professionele boer reëel is. Het oogstseizoen is het piekmoment van de werkzaamheden, extra helpende handen zijn in deze periode noodzakelijk.

In hun concept voor een Zelfoogsttuin hadden Cor Zenhorst en Justine Rosenhart, twee van de boeren die nauw betrokken zijn geweest bij deze verkenning, een berekening opgenomen van de financiële situatie van een tuin met 225 deelnemers die gemiddeld € 200,- per deelnemer per groeiseizoen bijdragen. Die berekening ziet er als volgt uit:

Kosten

Zaaigoed, plantgoed, bemesting:	€ 6.500,-
Kantoor, PR:	€ 2.700,-
Klein materiaal/reparaties:	€ 1.200,-
Transport:	€ 700,-
Land huur:	€ 1.800,-
Verzekering:	€ 400,-
Trekker:	€ 1.200,-
Onvoorzien:	€ 1.000,-

Totaal: € 18.000,-

Inkomsten

225 x € 200,- = € 45.000,-

Totaal:	€ 45.000,-
Kosten:	€ 18.000,-

Voor loon en pensioen van de betreffende boer blijft dan € 27.000,- over. Dit is een haalbare financiële basis.

6. Conclusie en aanbevelingen

6.1 Conclusie

Na een proces van ongeveer negen maanden met veel gesprekken en ontmoetingen kunnen we verschillende conclusies trekken:

- Urban Farming, ofwel Stadslandbouw, is 'booming'. Het is ontzettend hip in Nederland. Zwolle gaat duidelijk mee in deze ontwikkeling. Er komen ook hier steeds meer stadslandbouwgronden/stadstuinen bij.
- Onder de stadslandbouwers is er duidelijk behoefte aan verbinding met elkaar. Dit i.v.m. goede raad en advies, verkrijgen of ruilen van zaden, enz.
- Een aantal initiatieven heeft te maken met regelmatig te weinig vrijwilligers. Soms is er sprake van een kleine harde kern van mensen die dan soms teveel 'op hun schouders krijgen'. Uit ons onderzoek blijkt dat zo'n 30 mensen actief in een stadstuin bezig zouden willen gaan. Een groot deel daarvan is potentieel vrijwilliger! Daarnaast geven 63 mensen aan zich incidenteel in een tuin in te willen zetten. Dit zijn bijvoorbeeld regelrechte klanten voor de Zelfoogst-tuin die Cor en Justine voor ogen hebben.
- Meer samenhang tussen de diverse initiatieven is belangrijk om meer initiatieven een lang bestaan te geven en rendabel te maken. Die samenhang zou met de vorming van een coöperatie kunnen ontstaan. Echter deze vorm is niet heilig. Wel mooi omdat een ieder daar gelijkwaardig is en dat past helemaal bij de aard van de Stadslandbouw-beweging.

6.2 Aanbevelingen

Uitgaande van al het bovenstaande komen wij tot de volgende aanbevelingen:

- Het initiatief tot een stedelijk distributiesysteem zou een kans moeten krijgen zichzelf verder te ontwikkelen. Een dergelijk systeem zorgt voor de broodnodige verbinding tussen alle verschillende initiatieven. Het kan ervoor zorgen dat grotere en kleinere initiatieven aan elkaar verbonden worden, waardoor meer (met name kleinere) initiatieven makkelijker kunnen overleven.
Er kunnen o.a. afspraken gemaakt worden over wie wanneer wat teelt, centrale afhaalpunten of over bezorging. De coöperatie-vorm zou hier een geschikte vorm zijn, omdat er van een zeer concreet doel sprake is: een goede distributie van groente en fruit over de stad.
Katharine Hone en Pascal Rees zijn hier contactpersonen.
- Ons is duidelijk geworden dat het idee van een Zelfoogst-tuin een grote kans van slagen kan hebben. Er ligt een concreet idee (Cor en Justine) met een kloppend plaatje van opbrengsten en inkomsten. Uit ons onderzoek is gebleken dat er genoeg mensen willen investeren in een dergelijk concept: als abonnee, structureel of incidenteel vrijwilliger of als afnemer van groente en fruit. Het doet ons goed te zien dat Joke Wierbos en Karen Lamsveld zich verbonden hebben aan dit idee. Zij kunnen

al een tijdje hun GroenteFabriek en dat doen zij heel goed. Binnen drie maanden een aanzienlijke berg groente en fruit en binnen drie dagen (!) 300 likes voor de Facebook-pagina. Nu staat de teller reeds op 510. Het zegt iets over de voortvarendheid waarmee zij hun taak oppakken.

De Zelfoogst-tuin zou gecombineerd kunnen worden met de plannen voor de biologische schapenhouderij van Herman Reuvekamp. Dit zou het geheel kunnen versterken. Procesbegeleiding bij het komen tot een goede samenwerking is hierin essentieel.

- Een verdere ontwikkeling van de combinatie van bovenstaande aanbevelingen is interessant, omdat de Zelfoogst-tuin een grote producent kan zijn binnen het netwerk/distributiesysteem van de stadslandbouw-initiatieven en daarmee voor continuïteit kan zorgen.
- Het nu eenmalig tijdens de opstartfase ondersteunen van de bovenstaande initiatieven die (met onze hulp) reeds verder gekomen zijn, zou er toe kunnen leiden dat er een zichzelf bedruipend grootschalig stadslandbouwnetwerk in Zwolle kan ontstaan. De kans van slagen achten wij zeer groot als een juiste deskundigheid wordt ingeroepen. Er is voor de startperiode procesbegeleiding nodig. Daarnaast hebben de bestaande initiatieven die verder willen ontwikkelen ook mensen nodig die juist verstand hebben van andere zaken dan het verbouwen van groente en fruit. Bijvoorbeeld een conceptdenker, een bedrijfskundige, een detaillist of een marktkoopman.
- Het betrekken van leden van de projectgroep 'Boer zoekt Stad' bij het vervolg. Wij hebben in de afgelopen periode heel veel contacten opgedaan bij het houden van het onderzoek. Contacten en ervaringen die waardevol kunnen zijn in de vervolgstappen.

Het eenmalig investeren in de groei van de Stadslandbouw in Zwolle heeft gevolgen voor de volgende zaken:

- DeltaWonen kan (een deel) van haar doelstellingen op het gebied van Duurzaamheid op de gebieden Planet, People en Profit behalen. Stadslandbouw brengt biodiversiteit terug in de wijk. Er zijn binnen korte tijd veel meer dieren en planten waarneembaar. Urban Farming zorgt ervoor dat bewoners zich samen gaan bekommeren om een stuk grond met alles wat daarbij hoort. Maar men is niet alleen met die tuin bezig, men gaat ook met elkaar aan de slag: er ontstaan nieuwe verbindingen tussen mensen. En daarmee wordt een duurzame samenleving op maatschappelijk en sociaal-cultureel gebied gestimuleerd. Stadslandbouwlocaties brengen de natuur weer de stad, de wijk in. Mensen gedijen goed in een groene omgeving. Met Stadslandbouw wordt het woongebied prettiger leefbaar, met alle positieve gevolgen van dien.
- Meer grootschalige Stadslandbouw in Zwolle past helemaal bij de ambitie Banking4Food. Dit is de visie van de Rabobank op landbouw en voedsel voor meer dan negen miljard mensen in 2050. De productie van voedsel zal vergroot moeten worden, want de wereldvoedselorganisatie FAO heeft berekend dat de wereldwijde voedselproductie met minstens 60% moet toenemen om al deze mensen in 2050 te kunnen voeden. Stadslandbouw geeft heel lokaal hier op een duurzame wijze antwoord op.

Op dit moment gaat er veel tussen oogst en consumptie veel voedsel verloren. De Rabobank wil helpen de voedselketen efficiënter te maken. Hoe efficiënt is het als je jouw groente zelf in de buurttuin kweekt en het daarna oogst en eet? Of jouw groente en fruit bij lokale telers afneemt?

Het zelf produceren of het lokaal betrekken van voedsel zorgt over het algemeen voor kennis over hetgeen je kweekt en eet. M.a.w.: het zorgt voor bewustwording en daarmee voor een gezonde leefstijl.

Rabobank zou door het verder ondersteunen van de Stadslandbouw in Zwolle haar ambitie voor een deel waar kunnen maken!

- Bouwgronden van Bouwfonds die nu niet voor woningbouw gebruikt worden i.v.m. de stagnatie in de woningmarkt kunnen met Stadslandbouw een nieuwe, boeiende bestemming krijgen. Daar waar nu braakliggend terrein of saai grasland is kunnen tuinen en landbouwgronden met vele gewassen ontstaan. Voor de biodiversiteit geweldig en dus een zeer duurzaam antwoord op het probleem van het nutteloos laten van gronden.

Daarnaast kan Bouwfonds het onderhoud van de gronden uitbesteden aan het desbetreffende initiatief. Heeft men daar voor de duur van de periode geen omkijken meer naar.

7. Literatuurlijst

AgriHolland B.V. (2013). *Dossier stadslandbouw*. Geraadpleegd op 20 oktober 2014 via <http://www.groeneruimte.nl/dossiers/stadslandbouw/#agrarisch>

Herenboerderijen Nederland (2014). *Herenboeren, de boerencompagnie der volken*. Geraadpleegd op 30 september 2014 via <http://www.herenboeren.nl/>

Kniesmeijer, Tom e.a. (2014). *Trendrede 2014*. Geraadpleegd op 18 mei 2014 via <http://www.trendrede.nl/>

Stutterheim, Ellen (2013). *De eetbare stad*. Geraadpleegd op 30 september via <http://www.stedennetwerkstadslandbouw.nl/wp-content/uploads/2013/02/Scriptie-Ellen-Stutterheim-final.pdf>

Visser, Andries e.a. (2014). *De Wageningse aanpak*. Geraadpleegd op 30 september via http://www.wageningenur.nl/upload_mm/3/c/0/93799b7e-ec71-4021-bd1b-50d4d0ceb762_Stadslandbouw9LR1.pdf

Wageningen University Researchcenter (2014). *Projecten stadslandbouw*. Geraadpleegd op 30 september via <http://www.wageningenur.nl/nl/Onderzoek-Resultaten/Projecten/Stadslandbouw-1/Wagenings-e-aanpak.htm>